

Book Reviews/Eser Tanıtımları

Luce Irigaray (2012). *Meryem'in Esrarı (Le Mystère de Marie)* (Çev. Feyan Yıldırım). İstanbul: Pinhan Yayıncılık (47 sayfa). ISBN: 978-605-5302-09-2.

Tek Tanrılı dinlerde dişil öğelerin bastırıldığı, kutsal düzlemde uzaklaştırıldığı, kadınların dünyevi yaşam ve doğa, erkeklerin yaratma ve can verme ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Yaratıcı ise üstü açık ya da örtülü olarak erkek (baba) ile benzerlik göstermektedir (Berktaş, 2012: 62). Özellikle Hristiyan dinindeki Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesi bunun tipik bir örneğidir. Bu üçlemede Tanrı ve Oğul'un aynı özden geldiği kabul edilirken, oğulun vücut bulmasında önemli bir rol oynayan anneye, yani Meryem'e yer verilmemektedir. Meryem gibi, fiziksel anlamda bakireliğini muhafaza eden bir kadının Yaratıcı'nın "dölleyici sözü" (Berktaş, 2012: 62) ile İsa'yı vücuda getirmesi, onun Yaratıcı ile özel bir manevi/tinsel bağlantı içinde olduğunun işaretidir (Irigaray, 2012: 19). Ancak Hristiyan dünyası bu rolü yalnızca biyolojik aracılığa indirgemiş, böylece "baştan çıkarıcı Havva" (Berktaş, 2012: 99) ve "Bakire Meryem Ana" gibi cinsellik ve ahlak açısından iki zıt kutbu temsil eden imgelerin gölgesinde ataerkil sistemin kadın bedeni üzerindeki denetimi güçlendirilmiştir.

Feminist felsefeci, edebiyatçı, psikanalist ve kültür kuramcısı Luce Irigaray, *Meryem'in Esrarı* başlıklı kitabında yukarıdaki tartışmaları genişletecek ve derinleştirecek şekilde Hristiyan dininin ortaya çıkışının "müjdeleyicisi ve simgesi" (Irigaray, 2012: 8) olarak gördüğü Meryem'in, Yaratıcı ile ilişkisini eril kalıp ve söylemlerin dışına çıkararak yeniden yorumlamakta; üstüne çokça düşündüren gözlem, tespit ve sorgulamalarıyla bizleri Meryem'i "Meryem Ana" ya da "Bakire Meryem" tanımlamalarının ötesinde, "bir kişi ve kadın olarak Meryem" kimliği üzerine yeniden düşünmeye sevk etmektedir. Böylece Irigaray, Meryem üzerinden yapılan annelik, bakirelik ve iffet tartışmalarını, altında yatan ataerkil kodları çözümleyerek bir çeşit yapı-sökümüne uğratmaktadır.

Kitap, Hristiyan dünyasının dinsel hayatını dayanak almaktadır. Irigaray, Hristiyan dünyasında Meryem'i ve Meryem ile ilgili ritüelleri "görmezden gelme"ye dönük tutumlara ve onu ikinci plana iten söylem ve eylemlere dikkat çekmektedir (Irigaray, 2012: 7-8). Böylece dinsel anlatıların altında yatan eril bakış açısının irdelenmesine kapı aralamaktadır. Bu anlatılarda insanın, doğuştan kutsal kabul edilen ancak nefisini terbiye edememesi ve geliştirememesi neticesinde kirlenen ve kutsallığını kaybeden bir doğaya sahip olduğu ve bu insan tasavvurunda kadının dünyevi hayata bağlı, doğaya yakın ve ilk günahın

azmettiricisi olanı temsil ettiği görülmektedir (Irigaray, 2012: 11-12). Öte yandan insanlığı kutsala ve tanrısala ulaştıran yolda “bakire ergen kız” imgesi ile karşılaşmakta (Irigaray, 2012: 12), bu imgenin en mükemmel temsili Hristiyan inancına göre şüphesiz ki “Tanrı’nın oğlunun annesi” olan Meryem’de vuku bulmaktadır. Ancak bu mükemmel temsil bile Meryem’i, kadının “ikincilleştirilmiş konumu”nun pençesine düşmekten kurtaramamaktadır.

Meryem’in gebe kalış hikayesine değinen Irigaray, “söz alış-verişi”ne (Irigaray, 2012: 17) dayanan bu gebeliğin “sözün bedene tutunması” ile mümkün olduğunu belirtmiştir. Bu noktada İsa’nın doğumunun ilk yaratılış hikayesinden ne kadar farklı cereyan ettiğine parmak basmıştır. İnsanlığın başlangıcını önce Adem’in doğuşu, ardından onun bedeni (nefsi/nefes) üzerinden Havva’nın dünyaya gelişi ile açıklayan yaratılış hikayesi, insanlığın kurtuluşunun müjdecisi olan Meryem’in İsa’ya gebe kalmasıyla birlikte yeni bir form kazanmıştır. Zira Hristiyanlıktaki Kurtuluş hikayesi *kadının nefsinde/nefesinden doğan erkek* ile vuku bulmuştur (Irigaray, 2012: 19). Doğum öncesi dönemde anne-bebek ilişkisinin, bebeğin anne nefsi/nefes üzerinden var olmasıyla mümkün olduğu düşünüldüğünde, aslında yaratılış hikayesinin bu yeni formunun kadın lehine değiştiği anlaşılmaktadır. Bu değişim Hristiyan dininin perspektifinden bakıldığında “insanlık, erkeğin kadına nefesini/nefesini vermesiyle başlamış, kadının erkeğe nefesini/nefesini vermesiyle kurtuluşa ermiştir” şeklinde yorumlanmalıdır. Ancak eril söylemlere ters düşen böyle bir hikaye, Meryem’in rolünün yalnızca bir araç olmaya indirgenmesiyle hasıraltı edilmiştir. Özellikle Hristiyan din adamları tarafından erkek egemen bir düzenin gereği olarak Meryem’e yalnızca pasif, itaatkar, boyun eğici, üremeye hizmet edici, aracılık edici (Irigaray, 2012: 23) bir rol biçilerek, bu kurtuluş hikayesinde kahramanlardan biri olarak değil, bir yardımcı karakter olarak yer verilmiştir. Böylelikle Meryem’in İsa’nın “vücut bulma”sındaki (Irigaray, 2012: 22) tinsel ve tensel katkısı kadar insanlığın bu yeni çığır açıcı sayfasındaki rolü ve görevi de yok sayılmıştır (Irigaray, 2012: 28). Bu yok sayma, Yaratıcı’nın Hristiyanlığa ve tüm dünyaya vermek istediği mesajın (Irigaray, 2012: 44) eksik ve kusurlu yorumlanmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak Irigaray bu kitabıyla hem İsa’nın Meryem’in bedeninde vuku bulmasını “taşıyıcı anne (Irigaray, 2012: 21)” gibi bir konumla değersizleştiren söylemleri temelinden sarsmakta hem de Meryem’in bir kişi ve bir kadın olarak Yaratıcı ile kurduğu özel bağı (Irigaray, 2012: 19) merkeze alarak onun “vücut bulmanın” ilk kutsal figürü (Irigaray, 2012: 34) olarak görülmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Irigaray, Meryem’in esrarını bakireliğine ve anneliğine değil “kadın olmasına” yormaktadır (Irigaray, 2012: 46).

Bununla birlikte, Meryem'in yalnızca patriyarkanın makbul bulduğu özellikleri ön plana çıkarılmış, "kadın" kimliği sistemin yerleşik kodlarının sınırları dahilinde kurgulanmıştır. Hristiyan dünyasında Meryem'e dair çizilen sessiz ve ağırbaşlı portre, Batı'nın "konuşmayı gücün, sükuneti zayıflığın" göstergesi (Irigaray, 2012: 25) olarak kodlayan değerlerinin hücumuyla yıpratılmıştır. Buna karşın Irigaray, Doğu felsefesinden ve kültüründen hareketle sessizliğin dudakları birleştiren görünümünü yeniden yorumlamıştır. Bu yoruma göre kişi, sessizken iki dudağını birleştirip "kendi içine dönmekte, mahremiyetini korumakta, bir diğeriyle kendini kaybetmeden ilişki kurabilme" becerisi kazanmaktadır (Irigaray, 2012: 26). Bu da onu aşkınlığın eşliğinden geçirmektedir. Irigaray, Meryem'in "bakire'liğini de yeniden yorumlamış, bu özelliğinin "Yaratıcı'nın insanlaşmasını saygın ve inanılır kılmanın" bir yolu olarak ön plana çıkarıldığını belirtmiştir (Irigaray, 2012: 25). Öte yandan bu kurgu, kadının bekaretini koruma yoluyla kendisini doğrudan ve yalnızca Yaratıcı'ya adayabilmesinin önünü açmış ve kadını içinde yaşanan dönemin şartlarında erkek hegemonyasından kurtaran bir işlev görmüştür (Berktaş, 2012: 104). Irigaray de bu bağlamda bakire kalmanın fiziksel donanımın ötesinde, insanın kendisiyle yakınlaşmasını gerektiren bir süreç olduğuna ve maddenin dönüşümüne zemin hazırladığına işaret etmiştir (Irigaray, 2012: 24).

Kitabı okumayı tamamladığınızda kadının kendi bedeninde farklı cinsiyetten olması halinde bile bir başka insana, daha en başından itibaren nasıl koşulsuz kabul ve saygıya dayalı bir ortak yaşam sunduğunu yeniden hatırlayacak, onun sükunetini bütünlüklü ve aşkınlığa giden yolun doğal bir parçası olarak yorumlayacak ve kendinizi anne-soylu bir dünyanın nasıl bir yer olacağını hayal ederken bulacaksınız. Sonra da Irigaray'ın bu kitap aracılığıyla daha iyi bir dünyaya ve insanlığın üst aşamalarına ulaşmak üzere duyumun ötesine geçmeye ve dünyayı (ve insanları) görünenin ötesine bakarak algılamaya yönelik yaptığı çağırısı, verdiği tavsiyeyi duyacaksınız:

Sadece duyularımın onu algılamaya çalıştığımda –yani ona baktığımda, sesini duyduğumda, dokunduğumda- benden farklı diye saygı duymam. Benim göremediğim, duyamadığım, dokunamadığım şeyler var onda. İşte bu bilinçle algıladığım zaman, basit bir fiziksel algılamadan manevi bir algılama şekline geçiyorum. Bu da sahiplenme olmadan, biri diğeri boyun eğdirmeden iki kişi arasında sevginin var olmasına yol açıyor (Irigaray, 2012: 34).

Bu tespit ve onun üzerinden yapılan çağrı aynı zamanda kadın ve erkeklerin eşit koşullarda, adil ve barışçıl bir dünyada yaşamalarının da temelidir.

Kaynakça

Berktaş F. (2012). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.

Irigaray L. (2012). *Meryem'in Esrarı*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Arş.Gör. Duygu Dinçer

Doktora Öğrencisi
Marmara Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi
İstanbul-Türkiye
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı
İstanbul-Türkiye
E-posta: duygudincerr@gmail.com